

НИЙТИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Г.Алтан-оч (Ph.D)

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

Нэг. АНУ

1. Техас муж улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хууль

2. АНУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль

Хоёр. ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН СОРИЛТУУД

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

ХАВСРАЛТ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан иргэний мэдээлэл авах эрхийг хангах зорилгоор Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийг Улсын Их Хурлаас 2011 оны 6 дугаар сарын 16-ны өдөр баталсан.

Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа, хүний нөөцийн мэдээллийг ил тод байлгах асуудлыг, Шилэн дансны тухай хуулиар төрийн байгууллагуудын төсөв, улсын болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийг үр ашигтай захиран зарцуулах, тэдгээртэй холбоотой мэдээллийг ил тод, нээлттэй байх харилцааг зохицуулдаг байна.

Өмнөх парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд хэлэлцэж амжаагүй үлдсэн, дахин өргөн мэдүүлж буй Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд хуулийн нэрийг Нийтийн мэдээллийн тухай гэж өөрчлөн боловсруулсан байна.

Судалгаанд Герман, Казахстан, Эстони, АНУ, Техас муж улсын эрх зүйн орчны талаар судалж, мөн ХБНГУ-ын жишээн дээр тухайн хуулийн хэрэгжилтийн сорилтууд, тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийн талаар судаллаа.

Түлхүүр үг: нийтийн мэдээлэл, мэдээллийн ил тод байдал, мэдээлэл авах эрх, мэдээллийн эрх чөлөө, төрийн мэдээлэл, мэдээлэлд хандах эрх, public information

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Энэхүү судалгаанд Герман, Казахстан, Эстони, АНУ зэрэг улсуудын туршлагыг судлав. Судалгаанд эдгээр улсуудын ижил төрлийн хуулийг авч үзсэн бөгөөд тухайн хуулийн зохицуулах харилцаа, бүтэц, хамрах хүрээний талаар судалсан болно. Хуулийн оноосон нэр нь “Мэдээллийн эрх чөлөө”, “Мэдээлэл авах эрх”, “Нийтийн (төрийн) мэдээлэл” зэрэг олон янз байна. Дээрх улсуудын туршлагыг тоймлон авч үзвэл:

Хуулийн зохицуулах харилцаа.

ХБНГУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний (Төрийн мэдээлэлд хандахыг зохицуулах) тухай хуулиар иргэнд Холбооны Улсын яам, төрийн байгууллага болон Холбооны Улсын бусад байгууллагуудын албан ёсны мэдээлэлд хандах эрх олгож, мэдээлэл авах харилцааг зохицуулдаг байна.

Казахстан Улсын Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль нь хүн бүр хуулиар хориглоогүй аливаа хэлбэрээр мэдээллийг чөлөөтэй авах, түгээх зэрэг Үндсэн хуулиар олгосон эрхээ хэрэгжүүлэхэд холбогдох харилцааг зохицуулдаг.

Эстони Улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хуулиар ардчилсан нийгмийн засаглал болон нээлттэй нийгмийн зарчмыг үндэс сууриа болгон төрийн мэдээлэл олон нийтэд нээлттэй байх боломжийг хангах, хүн бүр олон нийтэд нээлттэй мэдээллийг ашиглах, түүнчлэн олон нийтийг мэдээллээр хангах үүргийн хэрэгжилтийг хянах боломж бүрдүүлэх харилцааг зохицуулдаг байна.

АНУ-ын Нийтийн мэдээллийн/Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль нь иргэн төрийн мэдээлэлтэй танилцах буюу түүнийг хуулбарлан авах харилцааг зохицуулдаг байна. Мөн төрийн байгууллага нь мэдээллийг нийтэд ил тод болгохоос татгалзаж болох зарим хязгаарлалтын талаар тусгажээ.

Зохицуулалтын хамрах хүрээ

Герман. Мэдээллийн эрх чөлөө нь зөвхөн эцэслэн батлагдсан бичиг баримтад хамаатай бөгөөд төлөвлөлтийн шатанд байгаа бичиг баримтын төсөлд хандах эрх олгохгүй. Мөн хувийн болон байгууллагын мэдээлэл уг эрхэд багтахгүй. Мэдээлэл авахаар хүсэлт гаргагчийн уг мэдээлэлтэй холбогдох ашиг сонирхол нь тухайн хүний хувийн нууц хамгаалалтын ашиг сонирхлоос давсан, эсхүл хувь хүн өөрөө зөвшөөрсөн бол хувийн мэдээлэлд хандах эрх олгоно. Гэхдээ хувийн хэрэг болон хувийн хэргийн систем доторх агуулгад хандаж мэдээлэл авах эрхгүй байна. *(Мэдээллийн эрх чөлөө нь Үндсэн хуульд тусгасан “үгээ хэлэх эрх чөлөөтэй” холбоогүй бөгөөд “мэдээлэлд хандах”, “ил тод байдал”, “акттай танилцах” зэрэг утгаар хэрэглэгдэнэ.)*

Казахстан. Хуулиар нийтэд мэдээлэхийг хориглосноос бусад мэдээллийг авахтай холбогдох харилцааг зохицуулна. Захиргаа, Иргэн, Эрүүгийн хэргийн хуульд заасан хувь хүн болон хуулийн этгээдийн гаргасан өргөдөл, Архивын хуульд заасан хүсэлт хянан үзэх журам, мөн Хэвлэл мэдээллийн хуульд заасан хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэл түгээх журам зэрэгт хамааралгүй байна.

Эстони. Хууль нь мэдээллийг авах, дахин хэрэглэх нөхцөл, журам, арга; мэдээлэл өгөхөөс татгалзах; зарим хязгаарлагдмал мэдээллийг авах журам; мэдээллийн санг бүрдүүлэх, удирдан зохион байгуулах, хянах; мэдээллийн хүртээмж, түүнд төрөөс тавих хяналт зэрэг асуудлыг хамаарна. Төрийн нууцын зэрэглэлтэй буюу гадаадын мэдээлэл, хуулиар хязгаарласан засаг захиргааны архивын мэдээ, баримт, мэдээллийг судалж дүн шинжилгээ хийх, нэмэлт мэдээлэл цуглуулах, баримтжуулах тохиолдол, олон улсын гэрээ, эсхүл тусгай хуулиар зохицуулсан хязгаарлагдмал болон тусгай нөхцөл бүхий мэдээлэлд хамааралгүй болно.

АНУ. Хуулийн дагуу төрийн байгууллага нь шаардсан мэдээллийг гаргаж өгөх ерөнхий зарчимтай байдаг байна. Гэхдээ төрийн байгууллага нь уг хуулийн хүрээнд тухайн мэдээллийг ил тод болгох асуудлыг тодруулах шаардлагатай гэж үзвэл Ерөнхий прокурорын газарт хандах ба түүний зөвшөөрлийг үндэслэн хүсэлт гаргагчид мэдээллийг гаргаж өгөх буюу татгалзах эсэхийг шийддэг байна. Төрийн байгууллага нь бүх хүсэлтийг адил тэгш авч үзэх, мөн шаардсан мэдээллийг түргэн шуурхай гаргаж өгөх үүрэг хүлээдэг байна.

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

Нэг. АНУ

1. Техас муж улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хууль

АНУ-ын Техас муж улсад Нийтийн мэдээллийн тухай хуулиар³³⁷ иргэн засгийн газрын (төрийн) бичлэгтэй (мэдээлэлтэй) танилцах³³⁸ буюу хуулбарлан авах харилцааг зохицуулдаг байна. Мөн төрийн байгууллага нь зарим тохиолдолд төрийн мэдээллийг нийтэд ил тод болгохоос татгалзаж болох талаар тусгасан байна. Нийтийн мэдээллийн хууль нь Муж улсын Засгийн газрын тухай хууль дотроо бүлэг байдалтай багтсан байна.

Уг хуулийн дагуу төрийн байгууллага нь шаардсан мэдээллийг гаргаж өгөх ерөнхий зарчим баримталдаг байна. Гэхдээ төрийн байгууллага нь уг хуулийн хүрээнд тухайн мэдээллийг ил болгох эсэхийг тодруулах шаардлагатай гэж үзвэл Мужийн Ерөнхий прокурорын газрын дэргэдэх Нээлттэй мэдээллийн хэлтэс³³⁹ (НМХ)-т хандаж мэдээлэл авах хүсэлт, холбогдох мэдээллийг аль алийг нь хянуулж нягталдаг байна. НМХ нь хүсэлт гаргагчид холбогдох мэдээллийг гаргаж өгөх буюу татгалзах талаар тухайн төрийн байгууллагад зөвшөөрөл олгодог.

Төрийн байгууллага нь бүх хүсэлтийг адил тэгш авч үзэх үүрэг хүлээдэг байна. Мөн төрийн байгууллага нь журмын дагуу Ерөнхий прокурорын газарт (ЕПГ) хүсэлтийг уламжилсан талаар хүсэлт гаргагчид мэдэгдэх үүрэгтэй байна. Төрийн байгууллага нь түүнчлэн шаардсан мэдээллийг түргэн шуурхай гаргаж өгөх үүрэгтэй байна. Хэрэв төрийн байгууллага нь уг хуулийн дагуу хэрэгжилтийг хангахгүй бол ЕПГ хүсэлт гаргагчид тусалж, дэмжлэг үзүүлнэ.

Журмаар хүлээгдэж буй хүсэлтийн талаар аливаа сонирхогч тал санал, мэдэгдэл гаргаж болно. Санал, мэдэгдлийг АНУ-ын шуудан, буухиа шуудан буюу НМХ-ийн цахим баримтын системээр дамжуулан НМХ-т бичгээр гаргана.

Зарим нийтийн мэдээлэл нууцын зэрэглэлтэй байдаг байна. Хэрэв мэдээлэл нууцад хамаарах бол уг хуулийн дагуу төрийн байгууллага нь хүссэн мэдээллийг гаргаж өгөхгүй байх ерөнхий зарчимтай. Зарим тохиолдолд төрийн байгууллага нь нууцад хамаарахгүй мэдээллийг ч гаргаж өгөхөөс татгалзах эрхтэй байна.

Хуулийн бүтэц³⁴⁰

Техасын Нийтийн мэдээллийн тухай хууль

Засгийн газрын тухай хуулийн 552 дугаар бүлэг. Нийтийн мэдээлэл

Дэд бүлэг А. Нийтлэг зүйл

Дэд бүлэг В. Нийтийн мэдээлэлд хандах эрх

Дэд бүлэг С. Ил тод болгохоос татгалзах мэдээлэл

Дэд бүлэг D. Нийтийн мэдээллийн ажилтан

Дэд бүлэг E. Хандалтад холбогдох журам

Дэд бүлэг F. Нийтийн мэдээллийг хуулбарлах төлбөр

Дэд бүлэг G. Ерөнхий прокурорын шийдвэр

Дэд бүлэг H. Иргэний эрх зүйг сахиулах

³³⁷ Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн танилцуулга-Overview of the Public Information Act-аналиар
<https://www.texasattorneygeneral.gov/open-government/members-public/overview-public-information-act>

³³⁸ inspect

³³⁹ Open Records Division (ORD)

³⁴⁰ Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн гарын авлага 2020-PUBLIC INFORMATION ACT Handbook 2020
https://www.texasattorneygeneral.gov/sites/default/files/files/divisions/open-government/publicinfo_hb.pdf

Дэд бүлэг I. Эрүүгийн гэмт хэрэг

Дэд бүлэг J. Гэрээний мэдээлэлд холбогдох зохицуулалт

Энэ хуулиас гадна Техасын Захиргааны тухай хуулийн 1 дүгээр ботийн 63 дугаар бүлэг. Ерөнхий прокурорын нийтэд зарлах³⁴¹ журмыг мөн мөрдүүлнэ.

2. АНУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль

Холбооны Улсын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (МЭЧТХ)³⁴² нь Нэгдсэн Улсын 5 дахь хуулийн 552 дугаар бүлэг буюу Засгийн газрын бүтэц, зохион байгуулалт болон албан хаагчийн тухай (5 U.S.C. § 552) хуулийн бүтцэд багтсан холбооны хууль юм. Хуулийн бусад хоч нэр³⁴³ гэвэл “Нийтийн мэдээллийн тухай хууль 1966”³⁴⁴, “Нийтийн мэдээллийн хүртээмжийн тухай хууль”³⁴⁵ зэрэг болно. Уг холбооны хууль нь Нэгдсэн Улсын Засгийн газраас өмнө нь нийтлээгүй болон түүний хяналтанд байгаа мэдээлэл, баримтыг хүсэлт гаргасны үндсэн дээр бүрэн эсвэл хэсэгчлэн ил тод болгох харилцааг зохицуулдаг байна. Хуулиар төрийн байгууллагын ил тод болговол зохих бичлэгийг (мэдээллийг) тодорхойлж, ил тод болгох ажилбарын (процедурын) албан журмыг тоймлож, мөн Үндсэн хуулиас хэлтрүүлэх³⁴⁶ 9 зүйлийг тодорхойлсон байна. Уг хуулийн зорилго нь Нэгдсэн Улсын төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг илүү ил тод болгосноор АНУ-ын иргэд Засгийн газрын үйл ажиллагаан дахь асуудал, алдаа дутагдлыг илүү хялбар илрүүлж, улмаар парламент, төрийн албан хаагчид болон улсын ерөнхийлөгчийн сонорт хүргэж, шийдвэр гаргахад шахалт үзүүлэхэд оршино.

Уг АНУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулиас гадна муж улс бүр өөрийн мэдээллийн эрх чөлөөний хуультай байдаг байна.

Хуулийн хамрах хүрээ нь зөвхөн гүйцэтгэх засаглалын төрийн байгууллагаар хязгаарлагдана. Эдгээр байгууллагууд нь баримт бичгийг нийтэд ил тод болгох үүрэг хүлээдэг байна. Хэрэв ямар нэгэн байдлаар өргөдөл, гомдлын ажилбарт саад тотгор учруулбал торгууль шийтгэл хүлээдэг байна. Түүнээс гадна төрийн байгууллага мэдээлэл гаргаж өгөхгүй бол шүүхэд хандаж гаргуулах боломж бас бий. Гэвч гүйцэтгэх байгууллагаас ил тод болгохгүй байх үндэсний батлан хамгаалах буюу гадаад бодлогын хүрээнд нууцалбал зохих, “худалдааны нууц”, “хүний хувийн нууц” зэрэг 9 хэлтрүүлэлт бий. Эдгээр 9 хэлтрүүлэлт нь эмзэг болон хувь хүний эрх чөлөөтэй холбогдох баримт мэдээлэл байдаг байна. Үүнд:

1. (а) үндэсний батлан хамгаалах болон гадаад бодлогын ашиг сонирхлын үүднээс нууц байхаар гүйцэтгэх тушаалаар батлагдаж тусгайлан зөвшөөрсөн болон (б) гүйцэтгэх тушаалаар тодорхойлсон;
2. Төрийн байгууллагын дотоод ажилтны журам, практиктай дагнан холбогдох;
3. Үндсэн хуулиар ил тод болгохоос тусгайлан хэлтрүүлсэн;
4. Худалдааны нууц, хувь хүнээс олж авсан, давуу эрхтэй буюу нууцын зэрэгтэй арилжааны буюу санхүүгийн мэдээлэл;
5. Гуравдагч этгээдэд үл хамаарах байгууллага хоорондын буюу байгууллагын дотоод санамж бичиг буюу захидал;
6. Хүний хувийн буюу эрүүл мэндийн файл, үндсэн хуулиар тогтоосон хувийн нууцтай холбогдох ижил төстэй файл;
7. Хууль сахиулах зорилгоор хийсэн бичлэг буюу мэдээлэл

³⁴¹ promulgation

³⁴² Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль-Freedom of Information Act (FOIA)
[https://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_Information_Act_\(United_States\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_Information_Act_(United_States))

³⁴³ nickname

³⁴⁴ Public Information Act of 1966

³⁴⁵ Public Information Availability

³⁴⁶ exemptions

8. Санхүүгийн байгууллагын зохицуулах буюу хянан шалгах чиг үүргийн хүрээнд хийсэн хяналт шалгалт, үйл ажиллагаа буюу нөхцөл байдлын тайланг агуулсан буюу түүнтэй холбогдох;
9. Геологийн болон гео физикийн мэдээлэл болон өгөгдөл, худаг, булаг шанд бүхий газрын зураг

Шууданг өөрчлөн зохион байгуулах тухай 1970 оны хуулиар арилжааны зориулалттай мэдээлэл, худалдааны нууцыг USPS (Нэгдсэн Улсын Шуудангийн Алба) нь нийтэд ил тод болгохыг хориглосон байдаг байна. **Тус хуулийн түүхээс...**

- 1966 онд 89 дүгээр конгресс анх баталсан.
- 1974 онд Хүний хувийн нууцын хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт
- 1976 онд Засгийн газрын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт (7 хэлтрүүлэлт)
- 1982 онд МЭЧТХ-д ерөнхийлөгч Рейганы гүйцэтгэх тушаал (зарлиг)-аар хийсэн хязгаарлалт
- 1986 онд хар тамхитай тэмцэх тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт
- 1995-99 онд ерөнхийлөгч Клинтений зарлигаар хийсэн өргөтгөл
- 1996 онд Мэдээллийн цахим өрх чөлөөний тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт
- 2001 онд МЭЧТХ-д ерөнхийлөгч Жорж В. Бушийн гүйцэтгэх тушаал (зарлиг)-аар хийсэн хязгаарлалт
- 2002 онд Тагнуулын байгууллагын эрх зүйн тухай хууль
- 2007 онд Нээлттэй засгийн газрын тухай хууль
- 2009 онд Гүйцэтгэх тушаалаар (зарлигаар) хийсэн үндэсний аюулгүй байдалтай холбогдох мэдээллийн нэмэлт, өөрчлөлт
- 2010 онд Wall Street шинэчлэлийн хүрээнд хийсэн МЭЧТХ-ийн нэмэлт, өөрчлөлт

Хуулийн бүтэц:

МЭЧТХ-ийг сайжруулсан тухай 2016 оны хууль.³⁴⁷

552 дугаар зүйл. Нийтийн мэдээлэл; төрийн байгууллагын дотоод журам, санал мэдэгдэл, шийдвэр, бичлэг болон эмхэтгэл

- (а) төрийн байгууллагын нийтэд ил тод байлгах мэдээллийн жагсаалт;
- (б) ил тод болгохоос хэлтрүүлэх зүйлийн жагсаалт;
- (в) хүсэлт гаргасны үндсэн дээр хандах боломжтой бичлэгүүд;
- (г) гаргаж өгөхөөс татгалзах мэдээлэл буюу бичлэгийн нийтийн хандалтыг хязгаарлахыг хориглох хэлтрүүлэлтийн жагсаалт;
- (д) төрийн байгууллага нь жил бүрийн 2-р сарын 01-нээс өмнө АНУ-ын Ерөнхий прокурор болон Төрийн мэдээллийн албаны гүйцэтгэх захирал нарт тайлагнах;
- (е) төрийн байгууллагын дарга олон нийт шалгахад зориулан цахим хэлбэрээр мэдээллийг бэлдэж, хандах боломж олгох;
- (ё) Үндэсний архив болон бичлэгийн захиргааны дэргэд Төрийн мэдээллийн албыг байгуулах. Албаны дарга нь Төрийн мэдээллийн албаны гүйцэтгэх захирал байх;
- (ж) Төрийн хянан шалгах алба нь захиргааны байгууллагуудад аудитын шалгалт хийж, тайлан гаргах;
- (з) төрийн байгууллага бүр МЭЧТХ-ийн Захиралтай байна. Захирал нь удирдах дээд түвшний албан тушаалтан (туслах нарийн бичгийн дарга болон түүнтэй адил) байх;
- (и) МЭЧТХ-ийн захирлуудын зөвлөл нэртэй гүйцэтгэх байгуулах;

³⁴⁷ Full Text of the FOIA Improvement Act of 2016 (Public Law No. 114-185) <https://www.foia.gov/foia-statute.html>

(й) МЭЧТХ-ийн Олон нийтийн төлөөлөгч нь МЭЧТХ-ийн захиралд тайлагнах;

(к) Удирдлага, төсвийн албаны захирал нь Ерөнхий прокурортой зөвшилцсөний үндсэн дээр нэг вэбсайтаас бүх төрийн байгууллага руу хандах боломж бүхий онлайн санал хүсэлтийн порталын үйл ажиллагааг хариуцан ажиллуулах;

Хоёр. ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН СОРИЛТУУД

Германы “Төрийн мэдээлэлд хандахыг зохицуулах тухай хууль” буюу мэдээллийн эрх чөлөөний хуулийн жишээн дээр уг хуулийн амьдралд хэрэгжсэн байдал, тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийн талаар судалсныг тоймлон хүргэе.³⁴⁸

Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль 2006 оноос хойш хэрэгжиж байна

Германы иргэн бүр учир шалтгаанаа илэрхийлэхгүйгээр төрийн мэдээлэлд хандаж, авах эрхээр хангагдсан байдаг аж. Хүчин төгөлдөр мөрдөгдөөд 15 жил болж буй мэдээллийн эрх чөлөөний хууль (МЭЧХ) үүнд үйлчилдэг байна. Хэрэв төрийн байгууллага мэдээллийг гаргаж өгөхөөс цааргалбал шүүхийн тусламжтай хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ.

“AlgorithmWatch” судалгаа, лоббигийн төрийн бус байгууллагын програм хангамжийн ажилтан Ё.Филтэрийн үзэж байгаагаар, Мэдээлэл чөлөөтэй (нээлттэй) байх ёстой. Хэнд ч хохирол учруулахгүй мэдээлэл нийтэд ил тод байснаар энэ ертөнц илүү сайхан болно. Энэ хууль байдаг талаар маш олон хүн мэддэггүй. Тиймээс хуулийг мэдэх болон ашиглах талаар олон нийтэд сурталчлах ажлыг сайн хийх хэрэгтэй байна.

Уг хууль нь Холбооны Улсын түвшинд 2006 оноос хойш хэрэгжиж байна. Зарим муж улсад тухайлбал, анхны мэдээллийн эрх чөлөөний хуультай болсон муж улс бол Бранденбург. Энд БНАГУ-ын үеийн Аюулаас хамгаалах байгууллагын холбогдолтой архивын баримт бичигтэй танилцах эрхийг Үндсэн хуулиндаа тусгаж өгсөн.

Германд албаны нууц уламжлал болсон

Өгөгдөл хамгаалалт, мэдээллийн эрх чөлөөний төрийн төлөөлөгч (парламент дахь албан тушаал)-өөр 2003-2013 онд ажилласан П.Шаар “Иргэний нийгмийн зүгээс энэ нь анх гарсан. 1980-аад онд нийтийн захиргааны албанд акттай танилцах эрхийг хөхиүлэн дэмжиж эхэлсэн. Үүнд 70-аад оны америкийн туршлага шууд нөлөөлсөн. Тэгээд герман маягийн мэдээллийн эрх чөлөөний хуультай болъё гэдэг хүсэл зоригоо олон хүн илэрхийлэх болсон.

Улаан-ногоон хамтарсан засгийн газар байгуулах тухай 1998 оны гэрээнд мэдээллийн эрх чөлөөний хуультай болохоор тусгагдсан боловч олон жилийн дараа хоёр дахь улаан-ногоон эвслийн бүрэн эрхийн хугацаанд хэрэгжсэн юм.

Ингэж цаг хугацаа их алдсаны шалтгаан нь Германд он удаан жил уламжлал болон тогтсон “албаны нууц” хэмээх ойлголт байлаа. Төрийн мэдээллийг авах гэсэн хэн нэгэн яагаад, ямар зорилгоор мэдээлэл авах гэж буй хүсэлтээ маш дэлгэрэнгүй илэрхийлэх үүрэгтэй байсан байна. Тэгвэл мэдээллийн эрх чөлөөний хуулиар байдал эсрэгээрээ эргэж, иргэн, төр хоёрын хоорондын харилцаа бүр мөсөн өөрчлөгдсөн.

Иргэд акттай танилцах хүсэлтээ гаргана

Энэхүү эсрэгцлийн үр дүнд иргэн бүр учир шалтгаанаа хэлэлгүйгээр холбооны төрийн захиргаа болон улс, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагад акттай танилцах хүсэлт гаргах эрхтэй болсон. П.Шаарын хэлснээр, энэ хуулийг мэдэж, ашиглаж байгаа байдал бусад

³⁴⁸ П.Фийбиг “Хэрхэн канцлерын зочны жарсаалтанд хүрэх вэ”-P.Fiebig “Wie man an die Gästeliste des Kanzleramts kommt”-*германаар* https://www.deutschlandfunk.de/15-jahre-informationsfreiheitsgesetz-wie-man-an-die.724.de.html?dram:article_id=495773

улстай, ялангуяа өнө удаан жил уламжлал болон хэвшсэн Скандинавын орнуудтай харьцуулахад муу байна.

Мөн захиргаанд ажиллаж байгаа оролцогч талууд өөрөөр сэтгэх хэрэгтэй байна: олон зуун жил тогтсон байгууллагын соёл, иргэнд нээлттэй биш хандах хандлага, мэдээллийг нууцлах байдлын уламжлал арилаагүй байна. Тиймээс ч акттай танилцах эрхээ шүүхийн шийдвэрийн дагуу их хүчин чармайлт гаргасны үндсэн дээр хэрэгжүүлж байгаа тохиолдол элбэг байна.

МЭЧХ-ийг хэрэглэснээр ил тод байдал бий болно

Ё.Филтэр хэлсэнчлэн, хэрэв би асуумж тавиагүйсэн бол энэ бүхэн элсэнд шингээд алга болох байсан. Ийнхүү МЭЧХ-ийг хэрэглэснээр ил тод байдал бий болох боломжтойг асуумж тойрсон элдэв түүх бэлхнээ харуулж байна.

Юуг “албан мэдээлэл” гэж үзэх вэ?

Хууль хэрэгжиж эхэлсэн эхэн үед ойлголтуудыг цэгцлэх явдал чухал байлаа. Жишээ нь, өгч болох “албан мэдээлэл” гэж чухам юу вэ? Төрийн канцлерын цагийн хуваарийн цаглавар “албан мэдээлэл” мөн үү? Уригдсан зочны жагсаалт хамаарах эсэх? Ер нь хэн мэдээлэл гаргаж өгөх вэ? Холбооны төрийн прокурорын газар МЭЧХ-ийн хувьд “төрийн захиргааны төв байгууллага” мөн эсэх? Мөн гэдгийг нь Захиргааны хэргийн шүүх болон хожим нь Захиргааны хэргийн дээд шүүхээс тогтоосон.

Ё.Акерманн төрсөн өдрийн цайллагандаа урьсан хүмүүсийн жагсаалтыг (үүнд нь канцлер багтсан байсан) ил тод болгох шаардлагатай болсон. Гэтэл канцлерын цагийн хуваарийн цаглавар “албан мэдээлэл” мөн боловч аюулгүй байдлын үүднээс нууц байх ёстой байна.

Төрийн байгууллага актыг дэлгэхээс үндэслэлтэйгээр татгалзана

Сүүлийн үед Берлиний Захиргааны хэргийн шүүх дээр хэлэлцэж байгаа асуудлын агуулга өөрчлөгдөөд байна. Захиргаа хэзээ актыг дэлгэхээс татгалзаж болох эсэх асуудал улам ихээр орж ирэх боллоо.

Зарчмын хувьд мэдээллийг гаргаж өгөх, эсвэл бүр олгож болохгүй тухай шийдвэр гаргах ямар шалтгаан байгааг тогтоох асуудал шүүхүүдийн буюу дээрх шүүхийн хэлэлцдэг хоёр дахь том асуудал болоод байна.

МЭЧХ-д тиймээс жишээлбэл, нийтийн хариуцлагад татахаас тусгайлан хамгаалах, төрийн байгууллагын шийдвэр гаргах явц, хувь хүнтэй холбоотой өгөгдлийг хамгаалах болон байгууллагын нууцыг хамгаалах талаар туссан байдаг байна.

“Төрөөс асуу” тавцан: Асуумж тавьж, нийтэлнэ

FragDenStaat (Төрөөс асуу) санаачлагыг 2011 оноос хойш хэрэгжүүлж байна. Үүсгэн байгуулагч А.Сэмсротын тайлбарласнаар, Интернет хуудсаар дамжуулан янз бүрийн төрийн байгууллагад хандан мэдээллийн асуумж тавьж болох юм: “Дээрх онлайн-тавцангийн анхны зорилго бол Германы бүх төрийн байгууллагад хурдан шуурхай асуумж илгээж, эдгээр асуумж нь гол нь бүх хүнд ил тод нээлттэй байх явдал юм. Учир нь миний асуухыг хүссэн зүйлийг хэн нэгэн өмнө нь асуусан байвал би шинээр асуумж илгээх шаардлагагүй болно.”

Жилээс жилд асуумж илгээх иргэдийн тоо нэмэгдэж одоогийн байдлаар 18 000 гаруй асуумжийг уг тавцан бүртгэж аваад байна. “Асуумжийг судлаад үзэхэд, ямар үнэтэй, манай дэргэд юу бариад байна, шинэ зам, шинэ усан сангаас авахуулаад Европын холбооны комисс буюу Дотоод хэргийн яамнаас гаргасан төлөвлөгөө болон магадлан авах хүртэл үнэндээ бүх зүйл багтсан байна. Ихэнх нь хувийн шинжтэй асуудал байдаг боловч улс төрийн ач холбогдол бүхий том сэдвээр ч хүмүүс илүү мэдээлэлтэй байхыг зүгээр хүсдэг байна.

Иргэдэд илүү ойртохын тулд ил тод байдал чухал

Нутгийн захиргаа нь яамтай харьцуулбал, иргэндээ хамгийн ойр захиргаа юм. Германы Нутгийн тойргийн парламентын (Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын) гишүүн К.Ритгэн “Нутгийн захиргаа итгэл дээр тогтдог, итгэлийг ил тод байдал бий болгодог. Хэрэв иргэд маань нутгийн хариуцлагыг ухамсарладаг байхыг бид хүсэж байгаа бол иргэд чухам юуны тухай яригдаж байгааг мэддэг байхыг бид зорих болно.”

МЭЧХ нь иргэн бүрд чухал эрх олгосноос гадна ийм замаар мэдээлэл олж авдаг сэтгүүлчид мөн адил боломж олгосон байна. Берлиний сэтгүүлч Ё.Мюллэр-Нойхоф МЭЧХ-ийн дагуу жишээ нь төрийн яамдуудад тогтмол асуумж тавьж, шаардлагатай бол акттай танилцах асуудлаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргадаг байна.

Сэтгүүлчдэд мэдээлэл авах илүү эрх шаардлагатай

Өнөөгийн шийдвэрт нөлөөлж болохуйц өнгөрсөн онуудын тэмдэглэлийг гаргаж өгөхгүй байгаад сэтгүүлчид бухимдалтай байдаг байна. Иймд сэтгүүлчдийн мэдээлэл авах эрхийг нэмэгдүүлж, илүү сайжруулах шаардлагатай гэж тэд үзэж байна.

Шпайэр дахь Германы Нийтийн захиргааны Судалгааны хүрээлэн нь МЭЧХ-ийн ирээдүй хэрхэх талаар задлан шинжилж байдаг билээ. Төр болон улсуудын санхүүжилт бүхий тус байгууллага нь төр болон захиргааны бүтэц, явцыг судалдаг юм.

Өгөгдлийг хэрэглэгчид ойлгомжтой байхаар бэлтгэх

Хүрээлэнгийн захирал Я.Зийков төрийн мэдээлэлд хандах байдал ирээдүйд эрс өөрчлөгдөнө гэж үзэж байна. Захиргаа нь зөвхөн өргөдөлд үндэслэн өгөгдөл гаргаж өгдөг бус харин маш идэвхтэйгээр мэдээллийг холбогдох тавцанд бэлтгэн гаргадаг болно. Хамбург болон Райнланд-Пфальц улсуудад аль хэдийн ил тод байдлын хууль гараад, гэхдээ одоогоор зарим салбарт төрийн байгууллагуудын үүрэг болгоод байна. Берлинд Депутатын танхим холбогдох хуулийг гаргахаар хэлэлцэж байна.

Нээлттэй засгийн газар, нээлттэй өгөгдөл хэмээх хэллэгүүд төрийн мэдээлэлд хандах ирээдүйг тодорхойлох боллоо. Профессор Зийков “Энэ бол квантын үсрэлт. Гэхдээ мөн л урьдын адил “сагалт”³⁴⁹-ыг хориглох зарчмыг баримтлан бэлтгэн гаргаж байгаа өгөгдлийг хэрхэн ангилахаас мэдээж хамаарна. Холбогдох хайлтын алгоритм бүхий мэргэжлийн ангилал энд маш чухал юм.” гэж хэлжээ.

Ингэхдээ хэрэглэгчийн нүдээр харах нь чухал юм. Одоогоор тус хүрээлэн Төрийн дотоод хэргийн яамны захиалгаар бүх түвшний захиргааны өгөгдөл, мэдээлэлд хандах боломж бүхий Govdata-Portal буюу Төрийн өгөгдлийн тавцангийн үнэлгээг хийж байна.

Иргэдийн хариултыг хэвлэн нийтлэх ажил өнөөг хүртэл сайн дурын үндсэн дээр хийгдэж байна. Учир нь одоогоор техникийн нөхцөл боломж бүрэн бүрдээгүй байна.

Бавари, Нидерсаксон, Саксон улсуудад МЭЧХ байхгүй

Цахим актыг төрийн түвшинд бүрэн нэвтрүүлэхэд их хол байна. Улсын түвшинд ч байдал ялгаатай, орон нутгийн түвшинд бүр илүү ялгаатай байна. Бавари, Нидерсаксон, Саксон гэсэн 3 улсад МЭЧХ байхгүй байна.

Тиймээс Өгөгдөл хамгааллын төрийн төлөөлөгч асан П.Шаар “Хэрэв ил тод байдал, төрийн мэдээлэлтэй харьцах зэрэг сэдвүүд жишээ нь, сонгууль гэх мэт улс төрийн хэлэлцүүлгийн асуудал болж байвал би баярлах болно.” хэмээн хэлж, мэдээллийн эрх чөлөөний талаар өчигдрөөс илүү чангаар мэтгэлцэхийн ерөөл дэвшүүлсэн ажээ.

³⁴⁹ Хог сагаар дүүргэх [ГА]

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Олон нийтийн мэдээллийн тухай хууль (*Public Information Act1*)
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>
- Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (*О доступе к информации*)
<http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401>
- Захиргааны зөрчлийн тухай хууль (*Об административных правонарушениях*)
<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>
- Төрийн өмчийн тухай хууль (*О государственном имуществе*), 1 дүгээр зүйл
<http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z110000041>
- Холбооны Улсын Мэдээлэл хандалтын зохицуулалтын тухай хууль (Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль)-Gesetz zur Regelung des Zugangs zu Informationen des Bundes <https://www.gesetze-im-internet.de/ifg/>
- Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Banisar
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws
- Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн танилцуулга-Overview of the Public Information Act-*англиар* <https://www.texasattorneygeneral.gov/open-government/members-public/overview-public-information-act>
- Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн гарын авлага 2020-PUBLIC INFORMATION ACT Handbook 2020 https://www.texasattorneygeneral.gov/sites/default/files/files/divisions/open-government/publicinfo_hb.pdf
- Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль-Freedom of Information Act (FOIA)-*англиар*
[https://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_Information_Act_\(United_States\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_Information_Act_(United_States))
- Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай сайжруулсан хууль 2016-Full Text of the FOIA Improvement Act of 2016 (Public Law No. 114-185) <https://www.foia.gov/foia-statute.html>
- П.Фийбиг “Хэрхэн канцлерын зочны жарсаалтад хүрэх вэ”-P.Fiebig “Wie man an die Gästeliste des Kanzleramts kommt”-*германаар* https://www.deutschlandfunk.de/15-jahre-informationsfreiheitsgesetz-wie-man-an-die.724.de.html?dram:article_id=495773